

İBN ARABÎ'NİN 'ARADA OLMA'YI ANLATIMI

Metin YASA*

*Kuşkusuz, her bir yargının belirlediği
ve daha ötesine geçemediği bir konumu vardır.¹*

Özet

İbn Arabî'nin 'Arada Olma'yı Anlatımı

Bu makalenin konusu, İbn Arabî tarafından kullanılan bir terim olarak 'arada olma'nın anlamını araştırmaktır. Makalenin amacı, 'arada olma'nın bağlamını aydınlatmak, 'berzah ile 'hayal' arasındaki farkı belirlemek ve bu alanda İbn Arabî'nin başarısına dikkat çekmekten ibarettir.

Anahtar kelimeler: Arada olma, Tanrı, Karşıt.

Abstract

Ibn Arabi's Exposition of the 'to be Between'

The subject of this essay is to investigate the meaning of "to be between" as a term which used by Ibn Arabi. The aim of the essay is to clarify the context of 'to be between', to determine its difference between 'berzakh' and 'khalal', and to attract attention to the success of Ibn Arabi in this area.

Key words: To be between, God, Opposite.

* Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi.

1 İbn Arabî, *Fususul-hikem*, tahk.: Ebu'l Ala Afifi, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut-Lübnan, ts., s. 80. Bu esere bundan sonra *FH* kısaltmasıyla atıfta bulunulacaktır.

1. Giriş

Bilindiği gibi İbn Arabî'nin düşünce sistemi içinde kavramlar takımı barındıran bir öz taşıdır.² Amacı bütünlük içinde varlığı anlamaktır.³ Anılan amaca ulaşmada kullanılan metot, paradoksal konuşmaktır.⁴ Doğrusu bu metot bir yandan varlığı bir bütün halinde anlamamızı sağlamayı, öte yandan yine varlığı anlama konusunda insanı nihai olana iletmeyi öngörür ve bütün bunlar Tanrı'yı temel alır.⁵

İbn Arabî'nin düşünce sistemi, sıklıkla dile getirdiğimiz gibi, bütünü öngörür; çünkü İbn Arabî'ye göre, varlığın tam ve yetkin olabilmesi için öncesiz ile önceli varlığın bir bütün oluşturması gerekir.⁶

Bilindiği gibi İbn Arabî'nin ön gördüğü bütün içinde Tanrı, insan ve evrenin yanında, iç içe girmiş kavramlar ile biri olmadan diğeri tam olmayan ve anlaşılmayan düşünceler vardır. Bu cümleden olmak üzere İbn Arabî'nin düşünce sisteminde karşıt ikili kavramların kullanılmasına ek olarak zaman zaman iç içe girmiş, zaman zaman da üst üste ve yan yana gelmiş kavramlar örgüsü içerikli anlaşılır bir yapı söz konusudur. Suad el-Hakim bu yapıyı hak-halk⁷, birlik-çokluk⁸, aşkınlık-içkinlik⁹, evvel-ahir¹⁰ vs. gibi kavramlar eşliğinde, haklı olarak, "geleneksel düalizmin diyalektik hareketi sonucu ortaya çıkmış, duyulur özsel birliğe yönelik aktif bir görüş"¹¹ olarak değerlendirir. İşte bizim bu makaleyi yazmadaki amacımız anılan kavram zenginliğine atıfla 'arada olma' kavramı ve üstlendiği işlevin İbn Arabî'nin düşünce sistemindeki yeri ve taşıdığı değeri bir ölçüde ortaya koymaktan ibarettir.

Doğrusu İbn Arabî'nin düşünce sisteminde, kavramların etkileşim içine

-
- 2 Sözelimi bk. Suad el-Hakim, *el-Mu'cemü's-sufi: el-Hikme fi hudûdi'l-kelime*, Daru Nedra, Beyrut 1981.
  - 3 Bk. Metin Yasa, *İbn Arabî ve Spinoza'da Varlık*, Elis Yayınları, Ankara 2003, ss. 18 vd.
  - 4 Bk. Metin Yasa, "Tanrı Hakkında Paradoksal Konuşmak: İbn Arabî ve Karl Barth Örneği", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun 2004, sayı: 17, ss. 147-157; Metin Yasa, *İbn Arabî'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Bir Metot Olarak Paradoksal Konuşmak*, Elis Yayınları, Ankara 2007.
  - 5 Bk. Yasa, *İbn Arabî'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Bir Metot Olarak Paradoksal Konuşmak*, ss. 13 vd.
  - 6 *FH*, s. 204.
  - 7 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 21, 344.
  - 8 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22, 959vd, 1162vd..
  - 9 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.
  - 10 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 171vd.: Toshihiko Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, çev.: Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, ss. 109vd.
  - 11 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 21.

girmesi sonucu karşımıza İbn Arabî'nin, adına 'arada olma' dediği bir kavram örgüsü çıkmaktadır. Durum bu olmakla birlikte, Suad el-Hakim yukarıda sözü edilen çıkarımın ardından şu açıklamayı yapar:

"Anılan düşünce ne bir toplama, ne bir uzlaştırma ve ne de bir birleştirmedir; aksine kuramlarının derinlemesine araştırılması ve anlaşılması sonucu ortaya çıkan köklü bir sentezdir."¹²

Bu noktada dikkat çeken husus, ileriki sayfalarda da görüleceği üzere 'arada olma' kavramını doğrudan İbn Arabî'nin kendisinin kullanmasına rağmen tespit edebildiğimiz kadarıyla Suad el-Hakim'in bu hususa yer verememiş olmasıdır.¹³ Bu bir sorun. Bir diğer sorun da yine aynı noktada 'arada olma' kavramının özü ve kullanıldığı anlam bağlamı ile ilgilidir. Bunun için a'yan-ı sabite ve iletileri¹⁴ ile ayna sembolü konusunda söylenenlere atıfta bulunmak açıklayıcı olabilir.¹⁵ Nitekim tartıştığımız konu açısından, aşağıdaki ifadeler örnek olarak anılabilir:

Filozofa dayanak oluşturan birlik anlayışının, nasıl da, özsel karşıtları, bunlardan birini ortadan kaldırmaksızın birleştiren dinamik bir bütünlük içinde uzlaştırdığını ve sonuçta halkta hak, hakta halk türü yeni kelime ve kavramlar ürettiğini görürüz.¹⁶

A'yan-ı sabite hakkında bildiğimiz en iyi şey bunların "arada bulunma" özellikleriyle nitelik kazanan ontolojik fitratıdır. Kısaca ifade edilirse a'yan-ı sabitenin düzeyi, mutlaklığı bakımından, hakk ile şahadet alemi arasında bir konuma sahiptir.¹⁷

Aynayla görüntü ve görüntü ile görüntünün sahibi özdeş değildir. Bu iki çift, tamamen birbirinden farklı da değildir. Bunlar arasındaki ilişki "ne/ne de" ve "hem/hem de" ilişkisidir. İbn Arabî ayna ile görüntü arasındaki bu arada-olma halini pek çok bağlamda kullanır.¹⁸

Bununla birlikte 'arada olma' kavramını doğrudan İbn Arabî'nin kendisinin kullandığını net olarak söylemese de bizce "arada olma" konusuna yönelik yapılan güzel bir açıklama örneği Toshihiko Izutsu'ya aittir. Şöyle

12 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

13 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

14 Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 215.

15 Sözelimi bk. Tahir Uluç, *İbn Arabî'de Sembolizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 127; ayrıca krş. M. Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'de Ma'rifetin İfadesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 452vd.

16 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 21.

17 Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 215.

18 Uluç, *age*, s. 127.

der:

A'yan-ı sabite, bu anlamda, çift veçhelidir. Bunlar bir yandan, varlıklarını Hakk'a borçlu olmak hasebiyle, temelde O'nun tarafından belirlenmişlerdir. Ama öte yandan da bunlar, kesin bir biçimde, Hakk'ın kendisini kevnî alemde nasıl izhar edeceğini de belirlemektedirler.¹⁹

Evrende var olan her şeyin kendi olarak görüldüğü yön ve ilahi hayat olarak görüldüğü yön olmak üzere iki yöne sahip oluşu²⁰ 'arada olma' kavramını anlama bağlamında açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Ne var ki, İbn Arabî bu hususu yalnızca Nasut ve Lahut²¹ ile Bir ve Çok²² kavramlarına atıfla dile getirmez; makalemizin ilerleyen sayfalarında da görüleceği üzere, daha başka kavramlara da yer verir. Yine aynı bağlamda Hakk'ın yansımasının 'zaman-ötesinde' ve 'zaman-içinde' olmak üzere iki türlü oluşu, dolayısıyla 'zıtların çakışması'nın öne çıkışı²³ da 'arada olma'yı anlamaya ilişkin açıklayıcı bir rol üstlenir.

Gerçi, İbn Arabî'nin 'arada olma' kavramının, "(1) Mutlak Varlık (*Vücut-i Mutlak*), (2) sınırlı ve belirli Varlık, ve (3) kendilerine varlığın da yokluğun da isnad edilemeyeceği şeyler"²⁴ ile bağlantılı olduğu ifade edilebilir. Ne var ki, İzutsu, atıfta bulunduğu üçlü ayırımı, kendi kurguladığı ve İbn Arabî'nin düşüncelerine atıfla genel olarak dile getirdiği, "Sen Evet de desen, hayır da desen haklısın"²⁵ çıkarımıyla bağlantılı görmektedir. Aynı şeyler, 'arada olma'ya atıfla, berzah ve hayala ilişkin söylenenler için de geçerlidir. Çünkü İbn Arabî'nin düşünce sisteminde, nasıl ki, berzah, yalnızca ayırıcı değil birleştirici bir rol üstleniyorsa²⁶ aynı rolü hayal de üstlenmektedir.²⁷

'Karşıtlar'ı, 'a'yan-ı sabite'yi ve 'ayna sembolü'nü içeren kimi alıntılara atıfta bulunuşumuzun üç temel nedeni vardır:

1. Suad el-Hakim'in:

Üçüncü aşamaya gelince, aktif diyalektik bir senteze ulaşır. Bu sentez, her

19 İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 217.

20 İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 204.

21 Krş. İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 204.

22 Bk. Toshihiko İzutsu, "İbn al-'Arabî", *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan Publishing Company, New York, 1987, s. 555; ayrıca bk. Çakmaklıoğlu, *age*, s. 449.

23 İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 208.

24 Krş. İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 49, s. 75.

25 Bk. İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 73.

26 Berzah ve işlevi konusunda sözgelimi bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 191vd.

27 Hayal ve işlevi ile hayalin türleri konusunda sözgelimi bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 447vd.

hangi birini yok saymayan belli bir etkileşim içinde, anılan iki sonucu da içerir. Böylece, çoklukta birlik, birlikte çokluk... kavramları ortaya çıkar.²⁸

Sonra üçüncü aşamada, öncülleri bilineni açıklayan bir etkinlikle etkileşime girer ve aktif-dinamik düşüncesinin seçkin niteliklerinden biri olarak bir uzlaşa ortaya çıkar: İçkinlikte aşkınlık, aşkınlıkta içkinlik²⁹

içerikli ve tartıştığımız 'arada olma' kavramı açısından önem taşıyan ifadelere ardından, karşıtları birleştirme konusunda İbn Arabî'nin düşüncesine atıfla dile getirdiği, "ne var ki, bu iki ibare, onun görüşünün özünden ortaya çıkmaz"³⁰ şeklindeki bir çıkarımın, eksik olduğunu ortaya koymak. Nitekim, makalemizin ilerleyen sayfalarında da zaman zaman atıfta bulunacağımız üzere, Suad el-Hakim'in, "ne var ki, bu iki ibare, onun görüşünün özünden ortaya çıkmaz" şeklinde takındığı bu tavrı, 'arada olma' kavramını anlama bağlamında, sonuna kadar sürdüremediği görülmektedir. Dolayısıyla, yukarıda kullandığı ifadeden hareketle denilebilir ki, Suad el-Hakim, 'halk'ta hak, hak'ta halk, çokluk'ta birlik, birlik'te çokluk, içkinlik'te aşkınlık, aşkınlık'ta içkinlik kavramlarını kendi bağlamlarında kullanmamaktadır.³¹

2. 'Arada olma', İbn Arabî'nin düşünce sisteminden zorla çıkarılmış bir kavram değildir; aksine, İbn Arabî'nin düşünce sisteminin temel bir dinamiğini oluşturan, anlaşılır özgünlükleri içinde barındıran ve doğrudan İbn Arabî tarafından kullanılan bir kavramdır.

3. İzutsu'nun, İbn Arabî'ye atıfla dile getirdiği ve ayan'ı sabite'yi nitelendiği 'arada olma', 'üçüncü şey' değildir. Çünkü, 'üçüncü şey', ne vardır, ne de yoktur.³²

Bununla birlikte, doğrusu, İzutsu'nun 'arada olma'yı a'yan-ı sabite ile eş anlamda kullanışı, konuyu anlatma bağlamında ona yeteri kadar zorluk çıkarmış görünmektedir. Nitekim, İzutsu,

Genel anlamda ve özellikle de bu türlü haller için, arada olma özelliğine sahip herhangi bir şeyin gerçek fitratını lisan kalıplarıyla uygun bir biçimde ifade etmek imkansızdır.³³

dedikten sonra, yine İbn Arabî'ye atıfla, şöyle devam eder:

İnsan bu gibi hallerde, tıpkı İbn Arabî'nin yaptığı gibi, "bu ne kadim ne

28 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

29 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

30 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

31 Krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 21vd.

32 Bk. İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 218.

33 İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 220.

hadistir ama hem kadim hem de hadistir” kabilinden tuhaf ifadelere başvurmağa zorlanmaktadır.³⁴

Öyle anlaşılıyor ki, Izutsu’nun ‘arada olma’yı açıklarken zorlandığını ifade etmesi, ‘arada olma’nın a’yan-ı sabite ile aynı görülmesi halinde geçerlidir. Bununla birlikte, Izutsu’nun, “her şey, kendi suretlerinin altında ve kendi düzeylerinde, ‘Daha-Ötedeki-Bir-Şey’in mevcudiyetini izhar eder”³⁵ ifadesi, ‘arada olma’yı anlamaya ışık tutar görünmektedir. Nitekim, Izutsu, birlik-çokluk karşıtlığına atıfla, anılan ifadenin açılımı bağlamında şöyle der:

Kesret’te Vahdet’i ve Vahdet’te Kesret’i görmek ya da, daha ziyade Kesret’i Vahdet ve Vahdet’i de kesret olarak görmek doğal olarak, İbn Arabî’nin *hayret* dediğine sebep olmaktadır.³⁶

Izutsu’nun ‘arada olma’yı kendi bağlamında kullanmaması nedeniyle zorda kalışına benzer bir durum, açık konuşmak gerekirse, karşıtları birleştirmede yakaladığı başarı³⁷ya rağmen Suad el- Hakim için de söz konusudur. Nitekim, Suad el- Hakim, yine ‘arada olma’ya atıfta bulunmaksızın, tartıştığı zahir-batın ilişkisi bağlamında şöyle der:

İbn Arabî, evrenin kimi zaman zahir, kimi zaman da görünenler olduğunu ifade ederken, çelişiyor mu? Asla! Ancak, daha önce, ‘İlk’in anlamında da gördüğümüz üzere, var olan her şeyin zahiri ve batını vardır. Benzer şekilde, Zahir isminin de zahiri ve batını vardır.³⁸

Açıkça anlaşılacağı üzere, Suad el- Hakim’in zorlandığı durum, onun da Izutsu gibi ‘arada olma’ kavramını yerinde ve bağlamında kullanmamasından ileri gelmektedir. Eğer bu bir sorun ise, çözümü son derece basittir: ‘Arada olma’ kavramını İbn Arabî’nin kullandığını açıkça ifade etmek ve anılan kavramı kendi anlam bağlamı içinde kullanmak.

34 Izutsu, *İbn Arabî’nin Fusus’undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 220.

35 Toshihiko Izutsu, *Tao-culuk’daki Anahtar Kavramlar: İbn Arabî ile Lao-Tzu ve Çuang-Tzu’nun Mukayesesi*, çev.: Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001, s. 275.

36 Bk. Izutsu, *Tao-culuk’daki Anahtar Kavramlar: İbn Arabî ile Lao-Tzu ve Çuang-Tzu’nun Mukayesesi*, s. 280; Birlik ve Çokluk konusunda ayrıca bk. René Guénon, *Varlığın Mertebeleri*, çev.: Vildan Yalsızuçanlar, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2008, ss. 31-33.

37 Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Suad el- Hakim, kavramların üçüncü aşamalarıyla bağlantılı olarak ‘halk’ta hak, hak’ta halk, çokluk’ta birlik, birlik’ta çokluk, aşkınlık’ta içkinlik, içkinlik’ta aşkınlık kavramlarını kullanır. Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 21vd.

38 Suad el-Hakim, *age*, s. 755.

2. 'Arada Olma'nın İşlevi: Bir Kavramın Olduğu Gibi ve Gerektiğinde Başkası Gibi Anlaşılmasının Önemi

İbn Arabî'ye göre, bir şey, her şeyden önce olduğu gibi ya da ne ise o olarak anlaşılmalıdır.³⁹ Çünkü, "her şeyin kendisini başkalarından ayıran, kendisini kendisi yapan bir özelliği vardır. Eğer bu özellik olmasaydı, anılan şey varolmazdı."⁴⁰

Doğrusu, İbn Arabî'nin bir kavramın olduğu gibi anlaşılması gerektiğine ilişkin yaptığı vurgu aşağıdaki ifadelerde büyük ölçüde netleşir:

*Hakk'a bakma, Hakk'tan ayrılarak,
Halk'a bakma, Hakk dışında örterek,
Aşkınlaştır, içkinleştir; doğru konumda kalarak.*⁴¹

Öyle anlaşılıyor ki, yukarıdaki ifade ve açıklamaları akılda tutmak koşuluyla, 'arada olma'nın varlığı anlamaya katkısı da yine "öncesizin, öncelinin, var olanın, var olmayanın, imkansızın, zorunlunun ve olabilenin oldukları gibi anlaşılması"⁴² gerektiğine bağlıdır.

Öte yandan, İbn Arabî'nin, konunun açıklanmasına ilişkin olarak sözgelimi bir yerde "Tanrı, kendisini, kızgınlık ve hoşnutlukla niteledi, böylece tanrısal isimler birbirine karşıt oldu. Bunun aslı, sonsuz varlık ve sonlu varlık hakkında yargıda bulunulmasıdır"⁴³ ifadelerine yer verirken, başka bir yerde, "Ey müntakim, bana acı" diye yardım dilenebileceğini ileri sürmesi⁴⁴ tartıştığımız konu açısından yeterince anlaşılır görünmekte, dolayısıyla da, artık bu aşamadan sonra, bir kavramın; bir yandan gerektiğinde başkası gibi anlaşılmasının öte yandan 'arada olma'ya iletceğinin yolu böylece açılmış olmaktadır.

Doğrusu, bir kavramın başkası gibi anlaşılması söz konusu olduğunda İbn Arabî'nin, Musa'nın elindeki sopaya, "hem sopa, hem yılan"⁴⁵ demesi atıfta bulunulabilecek güzel bir ifadedir. Ancak İbn Arabî, bu bağlamda, bu kadarıyla yetinmez. Nitekim o, Tanrı'nın sözleri söz konusu olunca da şöyle der: "O sözler, değişmez olmaları nedeniyle, öncesiz; varoluşları ve belirleşle-

39 Sözgelimi bk. *FH*, s. 133.

40 İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, tahk.: Mustafa Galib, Matbaa Erman, Tahran 1978, c. 2, s. 70.

41 *FH*, s. 93.

42 *FH*, s. 133.

43 *FH*, s. 132.

44 *FH*, s. 179.

45 *FH*, s. 210.

ri nedeniyle, öncelidir.”⁴⁶

Öyle anlaşılıyor ki, İbn Arabî bir kavramının gerektiğinde başkası gibi anlaşılmasının bir açıdan öz olarak varlığın buna uygun olmasından ileri geldiği, bir diğer açıdan da varlığı anlamaya duyulan gereksinimden kaynaklandığı kanısını taşır görünmektedir.

3. ‘Arada Olma’ Kavramını Anlamaya Doğru

Bilindiği gibi, İbn Arabî’nin düşünce sisteminde, en üst kavram Tanrı’dır. Buna göre, Tanrı; sözgelimi, Hak’tır, Halk’tır, Aşkın’dır, İçkin’dir, Zahir’dir, Batın’dır, İlk’tir, Son’dur, Bir’dir, Çok’tur vs. bütünlük adına, anılan tüm karşıt nitelikler arasında, anlaşılır ontolojik ve epistemolojik ilişkiler söz konusudur. İşte tam da bu noktada, karşıtların söz konusu olması halinde, İbn Arabî’nin bir yandan Kur’an’a atıfla zahir, batın ve ‘ikisi arasında olan’⁴⁷ birlikte anması diğer yandan ise aşkınlık ve içkinliğe atıfla ‘ikisinin arasını birleştirme’⁴⁸den söz etmesi son derece anlamlı, özgün, ilginç ve açıklayıcıdır.

Doğrusu İbn Arabî anılan bağlamda, Tanrı’yı merkez alarak çok şey söyler. İşte örnek olabilecek güzel bir alıntı:

Hakk, özü gereği, evrenlere gereksinim duymaz. Rabb oluş ise böyle değil. Dolayısıyla iş, Rabb oluşun istediği ile Zat’ın evrene gereksinim duymadığı gerçeği arasındadır.⁴⁹

Öte yandan sözgelimi “Hakk’a ilişkin yargılar çoğalır”⁵⁰ türü bir ifadenin de ‘arada olma’ya ilişkin yukarıdaki türden çıkarımlara atıfla ancak anlaşılır bir konuma gelebileceği görülmektedir. Dolayısıyla sözgelimi, aşkınlık ötede, içkinlik burada değil; bunlar iç içedir; benzer şekilde bilgi övülmüş, bilgisizlik yerilmiş değil, bunlar da iç içedir; aynı şey, batın ve zahir, ilk ve son, bir ve çok, azap ve zevk, bilme ve bilmeme vs. için de geçerlidir.

Konunun anlaşılması açısından ‘arada olma’yı anlaşılır kılan ve İbn Arabî’nin, hakkında çok şey söylediği sade bir örnek olarak insan üzerinde durulabilir.

İbn Arabî, asıl niteliği görünenin bir parçası olmak durumunda olan

46 FH, s. 211.

47 Sözgelimi bk. FH, s. 208.

48 FH, s. 70.

49 FH, s. 119.

50 FH, s. 79.

Hız. Adem'den 'Hakk el Halk'⁵¹ olarak söz eder, ancak bununla yetinmez; daha ileri düzeyde, insanın, önceli, öncesiz, süresiz sürekli, birleştiren, ayıran bir söz olduğunu da dile getirir.⁵² Bu çıkarımlara atıfla, tartıştığımız 'arada olma' açısından asıl önemli olan, insanın, birleştirici olmasının yanında, 'Hakk el -Halk' diye nitelendirilmesidir. Bu bağlamda, insana atıfla 'arada olma'yı anlamaya yönelik, İbn Arabî'nin,

Sen kimsin? Kimliğin nedir? Hakk'la olan ilgin nedir? Hangi nedenle Hakk'sın?⁵³

soruları anlaşılır bir rol üstlenmektedir. Yine bu noktada İbn Arabî'nin "Halk, Hakk'ın kimliğidir"⁵⁴ ifadesi ayrı bir önem taşır. Ne var ki, bizce, 'insan örneği', 'arada olma'nın kendisi değildir. 'İnsan', yukarıda da ifade ettiğimiz gibi İbn Arabî'nin sıklıkla kullandığı 'ayan-ı sabite', 'berzah' ve 'hayal' gibi 'arada olma'yı açıklamaya yönelik işlev gören⁵⁵, ama bununla da yetinmeyip kendini ve 'arada olma'yı aşmaya çalışan bir varlıktır.⁵⁶

4. 'Arada Olma' Kavramı ve İçeriği

'Arada olma' kavramını doğrudan kendisi kullanan İbn Arabî, ilgili kavramın açıklımına ilişkin öncelikli olarak, öz ve gerçek olma, ad olma, suret olma, hayal olma türü açıklayıcı ayırmalardan söz eder. Doğrusu, bu bağlamda, İbn Arabî, 'arada olma' üzerinde dururken, 'öz ve gerçek olma' ile 'ad olma'yı birbirinden ayırır.⁵⁷ Bu konuda, Tanrı'nın da merkeze alındığı güzel bir ifade örneği şudur: "Mu'iz, ad olma yönüyle, Müzil'dir; Mu'iz, öz ve gerçekliği yönüyle, Müzil değildir."⁵⁸

Öte yandan, İbn Arabî'nin, 'ad olma' ile 'suret olma' ilişkisini açıklamaya yönelik sunduğu düşüncelerin güzel bir örneğini aşağıdaki alıntıda görmek mümkündür:

Girseler de kötülük yurduna,

51 FH, s. 56.

52 FH, s. 50. Ayrıca krş. Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 304, 317.

53 FH, s. 103.

54 FH, s. 154.

55 Ayrıca krş. Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, ss. 297vd; Suad el-Hakim, *age*, s. 157 vd.

56 Yasa, *İbn Arabî'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Bir Metot Olarak Paradoksal Konuşmak*, s. 36 vd.

57 FH, s. 93.

58 FH, s. 93.

*Bulurlar, lezzet ve nimetleri orada.*⁵⁹

'Hayal olma' ile 'arada olma' ilişkisi bağlamında ise aşağıdaki ifade açıklayıcı bir örnek olarak görülebilir: "Her bir isim, bir diğer isimle hem aynıdır, hem de aynı değildir. O isim; aynı olması halinde, Hakk'tır, aynı olmaması halinde, hayal edilen Hakk'tır"⁶⁰ Hayal'in aracı olarak, 'arada olma'yı açıklayıcı rolü İbn Arabî'nin şu özlü ifadesinde iyice belirginleşir: "Oluşturulan her şey birliğin, hayalde olan her şey ise çokluğun kanıtıdır."⁶¹

Öyle anlaşılıyor ki, İbn Arabî'nin düşünce sisteminde, 'arada olma' ve içerdiği 'öz', 'bütün'ü ve 'birlik'i anlaşılır hale sokacak bir biçimde birleştirme, ayırıştırma, genelleştirme, özelleştirme, çoklama ve birleme ile zenginleşmekte ve çoğalmaktadır. Tüm bu kavramlar, özgün kullanımlarıyla, İbn Arabî'ye aittir. Şöyle der:

*İstersen birleştirmede ol / İstersen de ayırmada
Bütün belirirse sana / Bütün ile kazanırsın yarışmada*⁶²

*Hem birleştire, hem ayır, birdir varlık
Aynı zamanda her şeyi içeren, çoktur varlık*⁶³

*O'nu genelleştiren özelleştirir
O'nu özelleştiren genelleştirir*⁶⁴

Öte yandan, yine, 'arada olma'yı anlatma bağlamında İbn Arabî'nin kullandığı anlaşılır bazı temel kavramlar vardır. O, bu noktada, sözgelimi, tanrısal isim⁶⁵, tanrısal kuşaticılık⁶⁶ ve tanrısal yön⁶⁷den söz eder. Tanrısal isimler söz konusu olduğunda, anılan bağlamda, anılacak güzel bir ifade örneği şudur. İbn Arabî, şöyle der:

Tanrı'nın birliği, bizi isteyen isimleri açısından, çokluktaki birliktir. Tanrı'nın birliği, bize ve isimlere gereksinim duymaması açısından ise, özsel

59 FH, s. 94.

60 FH, s. 104.

61 FH, s. 104.

62 FH, s. 93.

63 FH, s. 79.

64 FH, s. 122.

65 FH, s. 90.

66 Bk. İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, c. 2, s. 423.

67 Sözgelimi bk. İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, c. 1, s. 167.

birliktir. Bunların her ikisine de birlik denir. Bunu bil!⁶⁸

İbn Arabî, tanrısal yön bağlamında şu açıklayıcı ifadeler verir:

“Yüce Tanrı'nın kuşkusuz, artma ve çoğalma olanağı olmayan, yaratıkların yokluğuyla yok olmayan mutlak bir yönü, bir de görünenin görünümüne bağlı olarak çoğalan, görece, artan yönleri vardır.”⁶⁹

İbn Arabî, tanrısal kuşatıcılık söz konusu olduğunda ise şöyle der: “Hiçbir şey O'nun kuşatıcılığının dışına çıkamaz; çıksa, zaten varolmazdı. Çünkü, her şeyin gerçekliği, yüce olan bilgisinin özüdür ve her şeyin varlığı da yine O'nunladır. Hakk'ın bilgisi, zatının özüdür; zati ise varlığının özüdür. Başka hiçbir şeyin varlığı, özü ve zati olmadığından hiçbir şey O'nun kuşatıcılığının dışına çıkamaz.”⁷⁰

5. 'Arada Olma' Kavramının Varlığı Anlamaya Yönelik Etkin Katkısı

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, İbn Arabî'nin düşünce sistemi Tanrı merkezli bütünü öngörür ve anılan bütün içinde karşıtlar iç içe girmiş bir yapı oluşturur. Bu yapıyı anlatmada, 'arada olma' kavramı, görünmeyeni ve görüneni anlama açısından, özel bir işlev yüklenir ve etkin bir katkı sağlar:

5.1. Görünmeyeni Anlama:

Görünmeyen açısından, anılan konu bağlamında üzerinde durulabilecek önemli bir husus, aşkınlık-içkinlik ilişkisidir. Nitekim, İbn Arabî'ye göre, “aşkınlıktır ... belirlemek ve sınırlamaktır. Aşkınlıktır, ya bilgisizdir ya da ahlaki kötüdür.”⁷¹, “Hakkı aşkınlıktır içkinleştiren de böyledir. Hakkı belirledi ve sınırladı.”⁷² Öyleyse önemli olan, aşkınlık ile içkinliğin arasını birleştirmektir.⁷³ Çünkü, Tanrı, kendisini “benzeri yoktur” diyerek aşkınlıktır; ‘işiten ve görendir’ diyerek içkinleştirdi.⁷⁴ Yine, İbn Arabî'ye göre, “Din, hem içkinleştirdi hem aşkınlıktır. Vehimle aşkınlıkta içkinleştirdi, akıl ile içkinlikte aşkınlıktır. Böylece bütünü bütüne bağlamış

68 FH, s. 105.

69 İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, c. 1., s. 167.

70 Bk. İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, c. 2, s. 423.

71 FH, s. 68.

72 FH, s. 69.

73 FH, s. 69.

74 FH, s. 70.

oldu. Sonuçta, ne aşkınlığın içkinlikten ne de içkinliğin aşkınlıktan ayrışması olasıdır."⁷⁵ "Biz", diyor İbn Arabî, " aşkınlıkta içkinlik, içkinlikte aşkınlık dedik"⁷⁶ Buna göre, 'aşkınlık' ve 'içkinlik'in yanında, bir de 'aşkınlıkta içkinlik, 'içkinlikte aşkınlık' vardır. Bu demektir ki, aşkınlık, özünde, içkinliğe ait öge barındırırken, içkinlik de özünde aşkınlığa ait öge barındırmaktadır.⁷⁷

Zahir-Batın ilişkisi, 'arada olma'nın geniş bağlamı içinde anılacak en güzel örneklerden biridir. İbn Arabî şöyle der:

Hakk, kendini zahir ve batın olarak niteledi; sonra, evrenin kendi yokluğumuzla batın, varlığımızla zahir olduğunu anlayabilmemiz için de evreni görünmeyen ve görünen olarak yarattı.⁷⁸

Hakk zahir olursa Halk onda gizlenir. Bu durumda Halk, Hakk'ın bütün isimleri, kulağı, gözü ve tüm ilgileri ve algıları olur. Halk zahir olursa, Hakk onda gizlenir. Böylece de Hakk, Halk'ın kulağı, gözü, eli, ayağı ve tüm yetileri olur.⁷⁹

Yukarıdaki alıntılardan da açıkça anlaşılacağı üzere, yalnızca Zahir ve yalnızca Batın söz konusu değildir.⁸⁰ Karşıtların, özlerinde, öz olarak kendi karşıtını barındırması nedeniyle bir de 'Zahir'de Batın, Batın'da Zahir söz konusudur. Aksi halde, karşılıklı bir etkileşim içinde, "Zahir ben deyince, Batın'ın hayır demesi; Batın ben deyince de Zahir'in hayır demesi"⁸¹ İbn Arabî'nin düşünce sistemi açısından çok şey ifade etmez.

İbn Arabî'nin, 'bir' ve 'çok' kavramlarına ilişkin yaklaşımı da, son tahlilde, 'arada olma' kavramına dahil edilebilir. İbn Arabî, anılan konuya ilişkin, bir yerde, "Tanrı olarak isimlendirilen varlık, özüyle bir, isimleriyle çoktur."⁸² derken, başka bir yerde de şöyle der: "Ehad, çokluğun dikkate alınmadığı, yalnızca Zat'tır"⁸³; "Vahid, niteliklerin çokluğunun dikkate alındığı Zat'tır."⁸⁴ İbn Arabî'ye göre, "çokluğun birliği yaratıcısıyladır."⁸⁵ Bu aşama-

75 FH, s. 181-182.

76 FH, s. 182; krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 22. Suad el-Hakim, daha önce de işaret ettiğimiz üzere, İbn Arabî'nin düşünce sistemine atıfla, karşıtlar konusunda, "ne var ki, bu iki ibare, onun görüşünün özünden ortaya çıkmaz" demektedir.

77 Sözelimi krş. Yasa, *İbn Arabî'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Bir Metot Olarak Paradoksal Konuşmak*, s. 62.

78 FH, s. 54.

79 FH, s. 81.

80 Krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 751vd.

81 FH, s. 77.

82 FH, s. 90.

83 İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-hakim*, c. 2, s. 869.

84 İbn Arabî, *Tefsir el-Kur'an el-Hakim*, c. 2, s. 870.

85 FH, s. 200.

dan sonra, bir-çok ilişkisinin, 'arada olma' altında anılabileceği hususu, İbn Arabî'nin "Hakk, özü gereği, bir; tanrısal isimler gereği, çoktur."⁸⁶ İfadesiyle yeterince açıklanmış görünmektedir. Buna göre, 'Bir'de Çok', 'Çok'ta Bir'⁸⁷, 'arada olma' olarak belirmiş; böylece de İbn Arabî'nin düşünce sisteminde 'bir'in, özünde çok'a, 'çok'un, özünde bir'e ait öge barındırdığı hususu bir ölçüde anlaşılmış olur.

İbn Arabî'nin düşünce sisteminde, Hakk-Halk ilişkisi de 'arada olma' kavramı altında anılabilecek güzel başka bir örnektir. Bu konuda İbn Arabî'den bol miktarda alıntı yapmak mümkündür. Sözgelimi, aşağıdaki ifade oldukça ilginçtir:

*Hakk; bu açıdan Halk'tır, kıyaslayınız
Şu açıdan, Halk değildir, düşününüz.*⁸⁸

Bu durumda yine, Suad el-Hakim'in iddiasına karşıt bir biçimde, tartıştığımız 'arada olma' konusu açısından önem taşıyan bağlam içinde 'Hakk'ta Halk', 'Halk'ta Hakk' ortaya çıkmış olur.⁸⁹ Bu durumda, yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Hakk, özünde Halk'a, Halk da özünde Hakk'a ait öge taşır.

İbn Arabî'nin düşünce sistemi içinde 'İlk' ile 'Son' arasındaki ilişki de 'arada olma' kavramını açıklayıcı bir örnek olarak görülebilir. İbn Arabî'nin, bu bağlamda, yorumu yer bırakmayacak şekilde 'arada olma'yı anlatan pek çok ifadesine atıfta bulunulabilir. İşte birkaç örnek alıntı:

Oluşların Tanrı'yla olan bağlantısı, ilk olanın son olanla değil, son olanın ilk olanla olan bağlantısı gibidir. Çünkü son, ilki ister; ilk, sonu istemez.⁹⁰

Tanrı, İlk oluşta Son, Son oluşta İlk'tir.⁹¹

Buna göre, 'arada olma' bağlamında, 'İlk'te Son', 'Son'da İlk' ortaya çıkmış olur.⁹² Bu demektir ki, 'İlk', özünde 'Son'a, 'Son' da özünde 'İlk'e ait öge barındırmaktadır.

86 FH, s. 169.

87 Ayrıca krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 1162vd, 143vd; Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahatar-Kavramlar*, s. 101.

88 FH, s. 79.

89 Krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 21,344.

90 İbn Arabî, *el-Futuhâtü'l-Mekkiyye*, Daru Sadır, Beyrut, ts., c. 2, s. 172.

91 FH, s. 54.

92 Krş. Suad el-Hakim, *age*, s. 171vd.

5.2. Görüneni Anlama

Görünen açısından 'arada olma' bağlamında dile getirilecek açıklamalar söz konusu olduğunda, söz gelimi, güzel bir çıkarım 'azap-zevk' ilişkisinde görülebilir. İbn Arabî, anılan ilişkinin açılımı bağlamında, bir yerde, "cehennem ehline gelince; ateşte olsalar da, konumları nimete dönüşür"⁹³ derken, başka bir yerde de şu ifadeler yer verir: "... nitekim, bilgilerden hiç kimse cehennemde cehennemliklere özel bir nimetin olmadığını bilemez."⁹⁴ Öte yandan yine İbn Arabî, insanın, Tanrı'nın müntakim isminden "Ey Müntakim, bana acı" diye yardım dileyebileceğini ileri sürer.⁹⁵ Buna göre, 'zevk' ve 'azab'ın yanında, 'zevkte azap', 'azapta zevk' vardır.⁹⁶ Bu demektir ki, azap, özünde zevke ait öge barındırırken, zevk de özünde azaba ait öge barındırır.⁹⁷

Bilgi-bilgisizlik ilişkisi, 'arada olma'nın anlaşılması bağlamında rol oynayan önemli bir diğer karşıtlığı sunar. İbn Arabî, bilgi-bilgisizlik ilişkisi konusunda şöyle der:

Bilmemeyi bilme, tüm bilmelerin üstündedir. Nitekim, bilmemeyi bilme de tüm bilmemelerin üstündedir.⁹⁸

Düşünce sistemi ışığında düşünüldüğünde İbn Arabî'nin, yukarıdaki ifadeyle bir yandan 'bilme'ye ve 'bilmeme'ye, öte yandan, 'bilmede bilmeme'ye ve 'bilmemede bilme'ye işaret ettiği kendiliğinden anlaşılır.

İbn Arabî'nin düşünce sistemi içinde, neden-sonuç ilişkisi de 'arada olma' altında anılabilir. Çünkü İbn Arabî, şaşırtıcı bir biçimde, bir yandan, "nedenin, sonucun sonucu, sonucun, nedenin nedeni olduğu durum"⁹⁹dan söz eder, öte yandan, hem, 'neden'den neden olduğu şeyin sonucu olamayacağına, hem de 'neden'den neden olduğu şeyin sonucu olacağına işaret eder ve neden konumunda olanın, o an için, sonuç, sonuç konumunda olanın da o an için neden olamayacağını dile getirir.¹⁰⁰ Buna göre, neden, özünde sonuca, sonuç da özünde nedene ait öge taşır; böylece de yine 'arada olma'ya

93 FH, s. 169.

94 FH, s. 114.

95 FH, s. 179.

96 Krş. Suad el- Hakim, *age*, s. 786vd.

97 Ayrıca krş. FH, s. 172.

98 İbn Arabî, *el-Bulga fi'l-hikme*, edit.: Nihat Keklik, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1969, s. 211a.

99 FH, s. 185.

100 FH, s. 185.

atıfla ifade edilecek olursa, 'nedende sonuç', 'sonuçta neden' kavramları ortaya çıkmış olur.

Bu makalede açıkça anlatmaya çalıştığımız üzere, 'arada olma', aşkınlığın, özünde içkinliğe, içkinliğin de özünde aşkınlığa; zahirin, özünde batına, batının da özünde zahire; zevkin, özünde azaba, azabın da özünde zevke; bilmenin, özünde bilmemeye, bilmemenin de özünde bilmeye; vs. ait öge barındırması anlamına gelmektedir. Bu demektir ki, "arada olma", karşıtların birbirlerine ait ögeleri özlerinde barındırmaları anlamında, İbn Arabî tarafından kullanılan önemli bir kavram ve onun düşünce sistemini oluşturan temel dinamiklerden biridir.

6. İbn Arabî'nin 'Arada Olma'yı Aşma Başarısı

Izutsu, Tanrı'yı bilme bağlamında,

Saf akıl, tabiatı gereği, Allah'ı ancak tenzihi olarak görebilir. Fakat *tenzih* Hakk'ın iki temel vechesinin ancak biridir. Diğer yarısı ise *teşbih*'tir. Tenzih ile teşbihi *tevhid* etmeyen (biremeyen) her İlahi Marifet, zorunlu olarak tek taraflı olmuş olur; çünkü Allah'ın, aynı anda, hem tenzihi ve hem de teşbihi vechesi vardır.¹⁰¹

şeklinde, haklı olarak, çokça bilinen ve tekrarlanan ifadelere yer verir. Ancak bu makalenin sınırları içinde de dile getirmeye çalıştığımız üzere, karşıt niteliklere atıfla doğrudan İbn Arabî'nin kullandığı 'arada olma' bağlamı içinde ne bu 'birleme' yeterlidir, ne de Aşkılık'ta İçkinlik, İçkinlik'te Aşkılık, İlk'te Son, Son'da İlk, Hakk'ta Halk, Halk'ta Hakk, Bir'de Çok, Çok'ta Bir vs. yeterlidir. İşte bu noktada, İbn Arabî'nin, 'arada olma'ya atıfla, Tanrı merkezli karşıtları aşma çabası ve mantıksal sonuçları daha büyük bir önem taşır. Bununla birlikte, İbn Arabî'nin 'arada olma'yı aşma başarısı noktasında çok şey söylemeye gerek olduğu kanısında değiliz. Çünkü, onun 'arada olma'yı aşma başarısı, zaten 'arada olma' kavramını kullanımında açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, sistemi gereği bütünü Tanrı merkezli düşünmek koşuluyla, İbn Arabî'den görünene ve görünmeyene atıfla yapılacak iki alıntının, yoruma yer bırakmayacak şekilde, açıklayıcı olacağı kanısındayız. Şöyle der:

İçkinlikle aşkınlığı, aşkınlıkla içkinliği aşan ne yücedir.¹⁰²

101 Izutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 36.

102 İbn Arabî, *el-Futuhâtü'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 751.

Evren için dilersen Halk de, dilersen Hakk de, dilersen de Hakk el Halk de, dilersen, her yönüyle ne Hakk, her yönüyle ne Halk de, dilersen bu konuda hayret (daha ötesi var) de.¹⁰³

Öte yandan, İbn Arabî'nin, karşıtları özünde toplayan ve bütünü ön gören uluhiyyet anlayışını aşma çabası, aşağıdaki şiirde, iyice netleşir. Şöyle der:

*Bütün; ihtiyaç içinde, bütün; değil zengin,
Söylediğimiz gerçek bu, kına ye etmeden.
Andinsa Gani olanı; o değil ki muhtaç,
Böylece, ne kastettiğimizi anladın sen.
Bütün, bütünle bağlantılı, yoktur ayrılık,
Öyle ise, alınız, söylediğimi benden¹⁰⁴*

Artık bu aşamada, Tanrı için, ne aşkınlık ne de içkinlik söz konusudur.¹⁰⁵ Bu çıkarım, kuşkusuz, yalnızca aşkınlık ve içkinlik için geçerli değil, diğer karşıt tanrısal nitelikler için de geçerlidir. Bu arada, tartıştığımız 'arada olma' konusu ve iletileri açısından, Ömer Hayyam'ın aşağıdaki rubaisinin oldukça anlamlı olduğu kanısındayız. Hayyam, şöyle der:

*Ezel sırlarını ne sen bilirsün ne ben
Bu muamma sözü ne sen okursun ne ben
Bizlerin konuşması perde arkasında
Perde bir inerse, ne sen kalırsın ne ben¹⁰⁶*

7. Sonuç

Açıkça görüldüğü üzere, İbn Arabî, 'arada olma' kavramını doğrudan kendisi kullanmaktadır. Dahası; Suad el-Hakim'in, karşıtları birleştirme bağlamında, "ne var ki, bu iki ibare, onun görüşünün özünden ortaya çıkmaz"¹⁰⁷ iddiasının aksine, 'arada olma'nın kendisi ve arada olma özelliği taşıyan tartıştığımız kavramlar, İbn Arabî'nin düşüncesinin özüne çok şey katmaktadır. Öte yandan, İbn Arabî'nin kullanımı içinde 'arada olma'nın gereği gibi

103 FH, s. 112.

104 FH, s. 56.

105 Ayrıca krş. Muhsin Cihangeri, *Muhyiddin İbn Arabi: eş-Şahsiyyetü'l-barize fı'l-irfani'l-İslami*, Arapça'ya çev.: Abdurrahman Ulvi, Daru'l-Hadi, Beyrut 2003, s. 294.

106 Bk. Teraneha -yı Hayyam, Eser-i ez Sadık Hidayet, <http://www.adabkade.com/library/hedayat/tarane-haye-khayam/>, (Erişim: 17. 02. 2006)

107 Bk. Suad el-Hakim, *age*, s. 22.

anlaşılması halinde, İzutsu'nun, "genel anlamda ve özellikle de bu türlü haller için, arada olma özelliğine sahip herhangi bir şeyin gerçek fitratını lisan kalıplarıyla uygun bir biçimde ifade etmek imkansızdır."¹⁰⁸ sözleri de böylece deyim yerindeyse bağlamsız olmaktan kurtulmuş olmaktadır.

Doğrusu, İbn Arabî'nin 'arada olma'dan anladığı şey, karşıtları birleştirme ve ayırma işlevi gören varlıklara özgü bir konum değildir. Bu durumda, ne a'yan-ı sabite, ne berzah, ne hayal, ne insan, İbn Arabî'nin anladığı anlamda, 'arada olma'yı içerir. Bunlar, karşıtları birleştirme ve ayırmada rol üstlenebilirler ve karşıtlar arasında ancak aracı varlıklar olarak işlev görebilirler. Oysa, İbn Arabî'nin 'arada olma' ile kastettiği şey, her bir kavramın, karşıtını, öz halinde, kendi özünde taşımasıdır.

Neden 'arada olma'? Öyle anlaşılıyor ki, bu sorunun doyurucu bir cevabı, Tanrı merkezli bütünü oluşturan karşıt öğelerin, yüklendikleri işlevleri, ancak karşıtlarına ait öğeleri özlerinde barındırarak yerine getirebildikleri gerçeğinde yatmaktadır. Anılan bütün içinde Tanrı, kuşkusuz, en işlevsel varlıktır ve İbn Arabî de Tanrı'nın diğer varlıklardan üstün olan yönüne yeterince vurgu yapar. Bu vurgu, Tanrı'nın, diğer varlıklardan farklı olarak, yalnızca karşıtları özünde barındırmasında değil, aynı zamanda yetkin bir varlık olarak karşıtları aşmasında ve karşıtlar üstü olmasında belirir.

Kaynakça

- Cihangeri, Muhsin, *Muhyiddin İbn Arabî: eş – Şahsiyyet el – Barize fi'l – İrfan el – İslami*, Arapça'ya çev.: Abdurrahman Ulvi, Dar el – Hadi, Beyrut 2003.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa, *İbn Arabî'de Ma'rifetin İfadesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- Guénon, René, *Varlığın Mertebeleri*, çev.: Vildan Yalsızuçanlar, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Izutsu, Toshihiko, "İbn al-'Arabî", *The Encyclopedia of Religion*, Macmillan Publishing Company, New York 1987.
- Izutsu, Toshihiko, *Tao-culuk'daki Anahtar Kavramlar: İbn Arabî ile Lao-Tzu ve Çuang-Tzu'nun Mukayesesi*, çev.: Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.
- Izutsu, Toshihiko, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, çev.: Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- İbn Arabî, *Fususul-hikem*, tahk.: Ebu'l Ala Afifi, Dar el-Kitab el- Arabî, Beyrut – Lübnan, trsz.
- İbn Arabî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim*, (1-2), tahk.: Mustafa Galib, Matbaa Erman, Tahran 1978.
- İbn Arabî, *el-Futuhatu'l-Mekkiyye*, (1-4), Dar Sadır, Beyrut, trsz.
- İbn Arabî, *el-Bulga fi'l-Hikme*, tedvin: Nihat Keklik, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1969.
- Suad el-Hakim, *el-Mu'cemü'es-Sufi: el-Hikme fi Hududi'l-Kelime*, Dar Nedra, Beyrut 1981.
- Ömer Hayyam, *Teranehayı Hayyam, Eser-i ez Sadık Hidayet*, <http://www.adabkade.com/library/hedayat/tarane-haye-khayam/>, (Erişim: 17. 02. 2006)
- Uluç, Tahir, *İbn Arabî'de Sembolizm*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.

108 İzutsu, *İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar-Kavramlar*, s. 220.

Yasa, Metin, *İbn Arabî ve Spinoza'da Varlık*, Elis Yayınları, Ankara 2003.

Yasa, Metin, "Tanrı Hakkında Paradoksal Konuşmak: İbn Arabî ve Karl Barth Örneği", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 17, Samsun 2004.

Yasa, Metin, *İbn Arabî'de Tanrı Merkezli Bütünü Anlamaya Yönelik Bir Metot Olarak Paradoksal Konuşmak*, Elis Yayınları, Ankara 2007.